

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
ІНСТИТУТ ІСТРІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ТЕХНІКИ

ІСТОРИЯ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

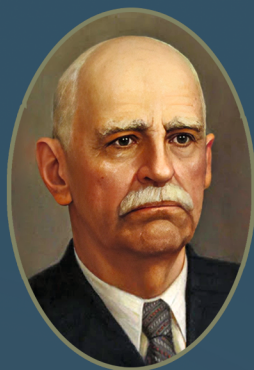
Матеріали

**XIX Всеукраїнської наукової конференції
молодих учених та спеціалістів**

присвяченої ювілейним датам від дня народження
видатних учених в галузі аграрних наук – основоположників
сільськогосподарської дослідної справи в Україні
за своїми напрямками:

Федора Трохимовича Моргун (1924–2008)

Олексія Никаноровича Соколовського (1884–1959)

Олексій Никанорович
Соколовський

Федір Трохимович
Моргун

м. Київ, 22-23 травня 2024 року

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА НАУКОВА
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА БІБЛІОТЕКА
ІНСТИТУТ ІСТРІЇ АГРАРНОЇ НАУКИ, ОСВІТИ І ТЕХНІКИ

ІСТОРІЯ ОСВІТИ, НАУКИ І ТЕХНІКИ В УКРАЇНІ

матеріали

**XIX Всеукраїнської наукової конференції
молодих учених та спеціалістів**

**присвяченої ювілейним датам від дня народження
видатних учених в галузі аграрних наук –
основоположників сільськогосподарської дослідної справи
в Україні за своїми напрямками:**

**Федора Трохимовича Моргуна (1924–2008)
Олексія Никаноровича Соколовського (1884–1959)**

м. Київ, 22-23 травня 2024 року

Київ–2024

Історія освіти, науки і техніки в Україні: матеріали XIX Всеукр. наук. конф. молодих учених та спец., присвяч. ювіл. датам від дня народж. видатних учених в галузі аграрних наук – основоположників сільськогосподарської дослідної справи в Україні за своїми напрямми: Федора Трохимовича Моргуна (1924–2008), Олексія Никаноровича Соколовського (1884–1959), Київ, 22–23 травня 2024 р. / НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки; наук. ред. В.А. Вергунов. – Вінниця: ТВОРИ, 2024. – 250 с.

До збірника увійшли матеріали XIX Всеукраїнської наукової конференції молодих учених та спеціалістів «Історія освіти, науки і техніки в Україні», присвяченої ювілейним датам від дня народження видатних учених в галузі аграрних наук – основоположників сільськогосподарської дослідної справи в Україні за своїми напрямми: Федора Трохимовича Моргуна (1924–2008), Олексія Никаноровича Соколовського (1884–1959).

Книга розрахована на науковців, істориків природознавства, аспірантів, докторантів, викладачів, спеціалістів аграрної науки та всіх, хто цікавиться історією розвитку вітчизняної сільськогосподарської дослідної справи.

СКЛАД РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Голова: **Вергунов В.А.**, д-р с.-г. наук, д-р іст.наук, професор, академік НААН;
Секретар: **Нижник С.В.**, канд. іст. наук.

Члени:

Анненков І.О., канд. іст. наук;
Аннікова Н.Г., д-р іст. наук, доцент;
Бей Р.В., д-р.іст. наук, с.н.с, член-кор. НААН;
Бородай І.С., д-р іст. наук, професор;
Демуз І.О., д-р.іст. наук, професор
Капралюк О.В., канд.с-г.н.
Каштанова Т.В., канд.іст.н.
Корзун О.В., д-р іст. наук, доцент
Кучер В.І., д-р іст. наук, професор;
Підгайна Т.М., канд. іст. наук;
Татарчук Л.М., канд. іст. наук;
Уткін О.І., д-р іст. наук, професор;
Щебетюк Н.Б., д-р іст. наук, с.н.с.
Юрчак Е.В., канд.іст.наук.

Друкується згідно з рішеннями вченої ради
Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки НААН
(протокол № 6 від 17 травня 2024 р.)

**СЕКЦІЯ 5. Інформаційно-бібліотечне супроводження науково-освітнього
галузевго процесу**

**НАУКОВА СПАДЩИНА АКАДЕМІКА О. Н. СОКОЛОВСЬКОГО
У КНИЖКОВОМУ ФОНДІ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ
ДЕРЖАВНОГО БІОТЕХНОЛОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
(ПРИЖИТТЄВІ ВИДАННЯ ВЧЕНОГО-ГРУНТОЗНАВЦЯ)**

Кандаурова О. Д.

Наукова бібліотека Державного біотехнологічного університету (м. Харків)

У березні 2024 р. виповнилося 140 років від дня народження академіка Олексія Никаноровича Соколовського (1884–1959), видатного вітчизняного вченого та педагога, одного з організаторів сільськогосподарської дослідної справи у 20-50-ті рр. минулого століття, теоретика і практика агрогрунтознавства, піонера колоїдної хімії ґрунтів, пропагандиста та популяризатора досягнень науки про ґрунти.

Неможливо переоцінити роль О. Н. Соколовського у становленні та розвитку вітчизняного ґрунтознавства. Бувши учнем Д. М. Прянишникова і В. Р. Вільямса, упродовж усього життя він відстоював позиції агрономічного ґрунтознавства, був продовжувачем (за висловом самого Соколовського) костичевського напрямку у ґрунтознавстві. Як і П. А. Костичев, він бачив предмет ґрунтознавства у вивченні ґрунту у його відношенні до рослин і, в кінцевому результаті, – до урожаю. Соколовський вважав, що родючість ґрунту залежить від взаємодії біосу (рослини, тварини мікронаселення ґрунту) із середовищем, у т. ч. з фізико-хімічними та колоїдними властивостями ґрунту, які постійно змінюються.

У 1921 р. О. Н. Соколовський надіслав необхідні документи на заміщення вакантної посади професора кафедри ґрунтознавства за конкурсом у Харківському сільськогосподарському інституті та був запрошений на цю посаду. У 1924 р. його обрано професором Харківського сільськогосподарського інституту. 100 років тому мрія Олексія Никаноровича працювати в рідній Україні здійснилася. Найбільш плідним у житті вченого був період з 1924 по 1959 рр. Під керівництвом Олексія Никаноровича відбувся перехід усього загалу ґрунтознавців на позиції агрогрунтознавства і колоїдної хімії, проводилися роботи з картографування ґрунтів України, здійснювався великий проєкт окультурювання кількох мільйонів гектарів солонців на території України тощо.

Він був ініціатором створення нової науково-дослідної установи – кафедри ґрунтознавства з аспірантурою при ній. У 1925 р. Соколовський завершив організацію науково-дослідної кафедри ґрунтознавства при Науковому комітеті Наркомосу України, де працювали професори Г. Г. Махов, Д. Г. Віленський, Є. М. Лавренко.

Кваліфікаційною комісією ВАСГНІЛ О. Н. Соколовському у грудні 1936 р. було присвоєно науковий ступінь доктора сільськогосподарських наук без захисту дисертації.

У серпні 1944 р. академіка Олексія Никаноровича Соколовського призначено директором Харківського сільськогосподарського інституту (ХСГІ), він же очолив кафедру ґрунтознавства.

Понад третину життя О. Н. Соколовський присвятив вищій школі. Обіймаючи посаду ректора ХСГІ з 1944 по 1959 рр. (згодом Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва, нині Державний біотехнологічний університет) Олексій Никанорович користувався глибокою повагою серед співробітників і студентів. Вихованці інституту згадують його лекції українською мовою, високу культуру, ерудицію, демократичність. У важкі повоєнні роки ректор створив так званий директорський фонд, кошти якого використовувалися на допомогу студентам при особливій скруті. І лише після його смерті стало відомо, що Олексій Никанорович допомагав їм із власної зарплатні.

Учений став засновником Харківської, або Української школи ґрунтознавців, яка дала життя школам багатьох його учнів.

Тридцятип'ятирічний період кафедри ґрунтознавства (1924–1959) університету пов'язаний з ім'ям безсмертного її керівника, великого вітчизняного вченого О. Н. Соколовського.

У фонді рідкісних і цінних видань Наукової бібліотеки ДБТУ зберігаються численні прижиттєві книги та публікації О. Н. Соколовського. Олексій Никанорович – автор понад 200 наукових праць. Основна частина видань – окремі відбитки зі збірників наукових праць АН СРСР, АН УРСР, періодичних видань того часу.

Академік Соколовський мав великий педагогічний талант. Це красномовно підтверджують десятки тисяч висококваліфікованих спеціалістів сільського господарства, які були підготовлені ним особисто і під його керівництвом. Враховуючи труднощі засвоєння надскладного матеріалу з проблем агроґрунтознавства і колоїдно-хімічної технології ґрунтів, вчений підготував для студентів своєрідний конспект своїх лекцій – «Ґрунтознавство», виданий тиражем 200 прим. за допомогою шклографа (склографа) на правах рукопису. В НБ ДБТУ зберігається 189-й відбиток книги. Аналізуючи текст видання, ми робимо висновок, що лекції написані кількома студентами, про що свідчать різні почерки. Крім того, книга має численні читацькі примітки.

У фонді книгозбірні зберігаються підручники Соколовського з ґрунтознавства різних років видання (1934, 1935, 1954 та 1956 рр.). З передмови до підручника 1934 р. маємо змогу «почути думки вченого»: «Випускаючи в світ цей підручник, автор усвідомлює труднощі створення керівництва з сільськогосподарського ґрунтознавства, що цілком і повністю відповідає потребам все зростаючого попиту з боку наших вузів. Ми повинні ... дати повне знання про ґрунт як об'єкт та засіб сільськогосподарського виробництва. Треба озброїти наші кадри основними знаннями про ґрунт для того, щоб вони стали на чолі боротьби за правильне використання сільськогосподарських земель, за ефективну родючість ґрунту, що прогресивно підвищується».

До ювілею академіка ми дослідили 31 видання його друків – окремі відбитки зі збірників наукових праць АН СРСР, АН УРСР, періодичних видань (2 – англійською мовою, 12 – українською, 17 – російською). Цінність цих рідкісних книг полягає ще й у тому, що вони мають автографи вченого, авторські правки. Дослідження провенієнції викладено на сторінках віртуальної виставки «Наукова спадщина О. Н. Соколовського».

<https://drive.google.com/file/d/1CfjJIeSaWSyoL5YFXJTnBD1ap4mjbSBT/view>

У рідкісному виданні «Матеріяли дослідження ґрунтів України. Вип. 6. Збірник доповідей I-му Всесвітньому конгресу ґрунтознавців в Вашингтоні (Америка) в 1927 р.» (Харків, 1927) на с. 15-23 знаходимо доповідь Олексія Никаноровича англійською мовою «Properties of the absorbing (colloidal) complex of Ukrainian loess, as a proof of its origin» (книга з автографом вченого).

У НБ ДБТУ продовжується робота з реконструювання особистої бібліотеки видатного вченого-ґрунтознавця О. Н. Соколовського. До реконструйованої бібліотеки ввійшло 24 видання (за мовами: 2 – англійською, 3 – українською, 19 – російською) за тематикою наукових досліджень ученого. Хронологічне охоплення колекції 1893–1956 рр., зокрема – 12 рідкісних видань до 1917 р. У виокремленій особистій бібліотеці Соколовського міститься вісім видань із власницьким написом, вісім – з дарчими написами (акад. В. І. Палладіна і М. М. Кулешова, проф. І. В. Шулова, М. С. Циганова, А. Є. Яценко) та одне видання зі штампом ученого.

Вивченню наукової діяльності академіка О. Н. Соколовського присвячено чимало публікацій – від окремих статей до наукових монографій. Однак до сьогодні залишається комплексно не дослідженою і ґрунтовно не висвітленою не лише його біографія, особливо в період 1907–1944 рр., але й мало узагальнюючих фундаментальних робіт, що стосуються аналізу його наукової спадщини. Сподіваємося на подальші наукові розвідки.

Життя видатного вченого Олексія Никаноровича Соколовського, входячи корінням в далеке минуле, належить не тільки теперішньому, але й майбутньому.

Джерела та література

1. Академік Соколовський Олексій Никанорович: життєвий шлях та наукова діяльність / В. А. Вергунов, Н. М. Новосад, В. А. Зозуля, К. Б. Новосад ; за ред. С. А. Балюка. Харків : К.П. «Друкарня No 13», 2006. 164 с.: іл. (Присвячено до 50-річчя з дня заснування ННЦ «ІГА ім. О. Н. Соколовського» і 60-річчя з дня заснування факультету агрохімії та ґрунтознавства ХНАУ ім. В. В. Докучаєва).

2. Історія Харківського національного аграрного університету ім. В. В. Докучаєва / О. М. Голікова, А. І. Кравцов, Р. І. Киричок [та ін.] ; Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків, 2011. 544 с. : фото.

3. Соколовський Олексій Никанорович. *Докучаєвці. 1816–2016* / Харків. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва. Харків : ТОВ «Майдан», 2016. С. 123.